

Fransız Kamusal Alanında Bütünleşme Stratejisi

Ömer ERÇİN*, Yusuf ADIGÜZEL**

Öz

Göç olgusu, nedenleri ve ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle büyük nüfus hareketliliklerini açıklayan genel bir kavram olarak kullanılsa da her göç serüveni kendine has bir süreç içermekte ve toplumların kendilerine özgü bir bütünleşme modeli ile karşılaşmaktadır. Göçü kabul eden toplumların ortaya koydukları bütünleşme (entegrasyon) modelleri söz konusu milletlerin kurucu değerlerinden ve tarihsel süreçlerinden bağımsız düşünülmemelidir. Bu nedenle bütünleşme modellerini ele almak aynı zamanda ülkelerin yönetim sistemleri ile birlikte tarihini, kültürünü ve toplumsal yapısını içeren bir süreci değerlendirmeyi gerektirir. Bu düşünceden hareketle Fransız Bütünleşme Modeli'nin ele alındığı bu makalede, entegrasyon politikasının temelini oluşturan Fransa'nın cumhuriyetçi değerleri, merkezîyetçi idare yapısı üzerinden tarihsel arka planı göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fransa, entegrasyon, göç, bütünleşme*

* İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. Lisans Eğitimini Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünde tamamlamıştır. e-posta: omerercin1@gmail.com

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarını Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümünde tamamlamıştır. Doktora tezinde "Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü, Almanya / Köln Örneği" konusunu çalışmıştır. Adıgüzel göç, kent, entegrasyon, sivil toplum ve gönüllülük konuları üzerine çalışmalar yapmaktadır. e-posta: yusufadiguzel@yahoo.com

Integration Strategy In French Public Sphere

Ömer ERÇİN*, Yusuf ADIGÜZEL**

Abstract

The phenomenon of migration is used as a general concept explaining large population movements in terms of causes and outcomes, the fact reminds that each immigration adventure contain its own process and is met by a specific integration model of the societies. The integration models of the societies which accept the immigration should be considered in terms of the founding values and historical processes of the nations. For this reason, discussing on integration models also requires an assesment of process that includes countries' administrative systems and sociology of their community. With this in mind, the French Integration Model have been considered in view of the France's republican values and France's historical background over the centralized administrative structure.

Keywords: *France, integration, migration, adaptation*

* Master's student at Istanbul University, Department of Sociology. He graduated from Galatasaray University, Depratment of Political Science e-mail: omerercin1@gmail.com

** Asst. Prof. Yusuf ADIGÜZEL is a lecturer at Istanbul University, Department of Sociology. He finished his master's degree and Ph.D. at Sakarya University, Institute of Social Sciens Department of Sociology. On his doctorate thesis he worked on 'Role of Turkish foundations regarding Protection and Creation of Identity, Germany/ Koln sample' Mr. Adıgüzel works on 'migration, urbanization, integration, civil society and volunteering' e-mail: yusufadiguzel@yahoo.com

Göç Süreçleri Üzerine Genel Değerlendirme

Göç üzerine yapılan araştırmalarda ortaya çıkan en önemli özelliklerden biri göç süreçlerinin pek çok farklı alanda önemli sonuçlar ortaya çıkarması ve belirli bir kavramsal çerçeveye oturtulamamış olmasıdır (Beaud & Noiriel, 2003: 15). Göç edenler ve göç alan toplumlar açısından göç süreçlerinin hukuki, ekonomik, sosyal birçok farklı boyutu ortaya çıkmaktadır. Göç süreçleri neticesinde farklı toplumsal grupların karşılaşması ile ortaya çıkan etkileşim, hem göç eden hem göç alan toplum için farklı tepkilerle karşılanmaktadır. Göç süreçlerinin böylesine yoğun yaşandığı bir dönemde göçmen gruplar ile göç alan toplumlar arasında uyumu sağlamak ve barış ortamını tesis etmek modern dünyanın önemli konularından birini oluşturmaktadır.

Göç süreçleri basit ve tek yönlü süreçler olmadığından entegrasyon süreçleri de bir hayli karmaşık süreçlerdir. Zira göçmenler yalnızca maddi vücutları ile değil tüm manevi ve kültürel değerleri ile birlikte göç ettikleri topluma dahil olurlar. Sahip oldukları tüm bu birikim gittikleri toplumda hayata katılmak için gerekli bilgileri yeniden tecrübe etme süreciyle birleştiğinde sosyal zorluklar kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır (Adıgüzel, 2016: 183). Nitekim sosyal hayata katılımında karşılaşılan engeller ve güçlükler, değer yargıları arasında güçlü bir çarpışmaya sebep olabilmektedir. Üstelik bu durum yalnızca göç edenler açısından değil iş yaşamının ve çalışma dinamiklerinin zamanla değişime uğradığı (Castles, 2008: 1) göç alan toplumlar açısından da koşulları sürekli değişim içerisinde olan bir süreç olduğundan tek bir teori ile açıklanamayacak kadar çok boyutlu ve farklı (Safi, 2006: 3) bileşenlere sahip bir süreçtir.

Göç hareketlerinin bugün için ne denli önemli bir konu olduğunu anlamak için uluslararası göçmenler ile ilgili istatistiklere bakmak yerinde olacaktır. 2015 yılında Birleşmiş Milletlerin göç raporunda açıkladığı verilere göre göçmen sayısı 244 milyona ulaşmıştır (Adıgüzel, 2016: 171). Söz konusu raporda vurgulanması gereken bir diğer husus dünyada zorla yerinden edilen kişi sayısının İkinci Dünya Savaşından

bu yana en yüksek seviyeye ulaşmış olmasıdır. Söz konusu göçlerin yaşanması bugün dünya ülkelerinin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durum, uluslararası düzen, ekonomik gelir düzeyi farkının çok yüksek olması gibi somut sebeplere dayanmaktadır. Söz konusu alanlardaki düzen göz önünde bulundurulduğunda kitlesel göç süreçlerinin sona ermesi bir yana, artarak devam etmesi söz konusudur.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, hem göç alan, hem de göç veren toplumsal yapılarda derin etkiler bırakan küresel göç hareketleri politika yapıcılar kadar, sosyal bilimcilerin de ilgi odağı olmaya başlamıştır. Küresel göçlerin yönünü, sebeplerini ve etkilerini açıklamak isteyen göç kuramcıları, göçün akış yönünün çevreden merkeze, sömürülen ülkelere, küçük ülkelere, büyük ülkelere, fakir ülkelere zengin ülkelere doğru olduğunu dile getirmektedirler (Adıgüzel, 2016: 21) Fransa'ya yönelen göçlerin öncelikle eski sömürge ülkelerden, daha sonra ise ikili işgücü anlaşmaları ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çevre ülkelerden olması göç sistemleri ile açıklanabilir. Göç sistemleri, genel anlamda göç veren ve alan iki ülke arasında, göç ilişkisinden önce de bir ilişki olduğunu savunur. Bu ilişkinin temeli "kolonyal döneme ve kolonyal ilişkilere, ticari ve mali ilişkilere, politik nüfuz ve kültürel bağlara" dayanabilir. Ülkeler arasındaki ilişkiler tarih boyunca aralarında gerçekleşen ticari münasebetlere, sömürgecilik deneyimine ve kültürel etkileşime göre şekillenebilmektedir (Çağlayan, 2006:82). Göçler, etkileşim içinde olan ülkelerde makro ve mikro yapılarda değişiklikler meydana getirmekte, özellikle göç alan ülkeler, göçmenlerin kendi toplumlarında belli bir yoğunluğa ulaşması ve kalıcı olmaya başlamalarıyla uyum ve bütünleşmeye yönelik politika arayışlarına girmektedirler.

Göç ile ilgili yakın tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda göç alan devletlerin yaklaşımında farklılığa gittikleri dönemin Avrupa'da işçilerin misafir değil kalıcı olduğunun anlaşıldığı 1980'li yıllar olduğu anlaşılabilir. 80'li yılların başından itibaren Avrupa ülkelerinde göçmenlerin toplum içindeki uyumu, etnik kökenleri, yaşama biçimleri ve sosyal ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaya başlanmış

ve göçmenler Avrupa toplumunun bir parçası olarak ele alınmaya başlanmıştır (Kaya, 2008: 150). Göç alan ülkelerde gündeme gelen bu kabullenme süreci ülkelerin göçmenlere karşı bütünleşme politikaları üretmelerine zemin hazırlamıştır. Bir tür kültürleşme süreci olarak adlandırılabilir bu dönemde Avrupa ülkeleri asimilasyon ya da entegrasyon gibi farklı bütünleşme usulleri takip etmişlerdir. Her ülkenin kendi vatandaşlık tanımlamasından hareketle oluşturdukları bütünleşme politikaları daha sonra birbirinden ayrı vatandaşlık yaklaşımlarına dayanan bütünleşme modellerine dönüşmüştür.

İki farklı toplumun birbiriyle karşılaşmasında ortaya konan refleksler, karşılaşma biçimleri, savunma stratejileri ve ilişki kurma biçimleri çok farklı davranış biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İki kültür arasındaki farklılık yeni bir kültürleşme sürecini ortaya çıkarmaktadır. Kültürleşme birbirinden kültürel olarak farklı toplumların, toplumsal mekan ve ortamlarda karşılaşmaları sonucunda, her iki tarafın da yaşamış olduğu kültürel değişimleri ifade eder. Bu karşılaşma sömürgeleştirme, askeri işgal, göç ve geçici ikamet (turizm ve eğitim) gibi farklı biçimlerde olabilir (Berry, 2013, s.276). Bu kültürleşme süreçleri göçmenlerin yeni hayatlarını nasıl kurguladıklarına ilişkin bir süreçtir. Hemşehrilik ve akrabalık bağlarına yönelim bu kültürleşme süreçlerinden birini oluşturmaktadır. Zira karşılaşılan kültür ile kurulacak ilişkilerde göçmenler en başta birikim, hafıza ve kültür konularında kendilerine en çok benzer olanlarla organik bağlar kurarak temel ihtiyaçlarını karşılamak ve bu birliklilik duygusuyla yeniden toplumsallaşma süreçlerinin sancılarını azaltmak ihtiyacı duymaktadırlar.

Fransa'da Göç Süreçlerinin Tarihsel Arka Planı

Göçmenlere olan yaklaşım ülkelerin kendi siyasal tarihlerinden ve kuruluş felsefelerinden bağımsız değerlendirilmemelidir. Kendine has uzun bir geçmişe dayanan yönetim sistemine sahip olması, iktidarın tek bir merkezde yoğunlaşması gibi sebeplerden dolayı diğer toplumsal süreçlerde olduğu gibi göç olgusu da Fransa'da ulusal bütünlüğü

ilgilendiren siyasi bir mesele olarak ele alınmaya başlanmıştır (Beaud & Noiriel, 2003: 17).

Fransa'da Cumhuriyetçi değerlerden yola çıkarak düzenlenmiş hukuk sistemi, etnik ayrımcılıktan yola çıkan her türlü çatışmayı engellemek istemiş ve etnisite üzerinden geliştirilen her yaklaşım ikinci plana atılmaya çalışılmıştır. Bu durum etnik kökene ilişkin ortaya konan her türlü istatistikte de kendini göstermektedir. Nitekim Fransa'da uzun yıllardan beridir etnik köken, dil, din gibi istatistikler "özel" kabul edilmekte ve nüfus sayımlarının ya da Fransız İstatistik Kurumu çalışmalarının dışında tutulmaktadır (Safi, 2006: 3).

Fransa'da, sosyolojinin kurucu isimlerinden biri olan Emile Durkheim, göç olgusunu ele alırken cumhuriyetçi geleneğin çizgisini izleyerek göçmenlere ait sorunların aslında çağdaş toplumdaki değişimlerden kaynaklanan daha derin sorunların bir türevi olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Buna göre göre ulus devletin organları vasıtasıyla bireyleri tamamıyla değiştirmeye çalışması bu sorunların kaynağını teşkil etmektedir (Beaud & Noiriel, 2003: 18). Böylelikle köksüzleştirilmiş olan kişinin içinde bulunduğu ortamda hakim bireylerle özdeşleşerek bütünleşmenin ilk aşaması başlamış olur. Kişi bu sayede yalıtılmış olma halinden çıkıp kolektif yaşama geçer. İkinci aşama ise kişinin ait olduğu kimlikten yerleştiği ülkenin kimliğine doğru evrilmesidir (Beauchemin vd., 2015: 535). Bu durum giyinme, konuşma, jestler gibi olgularda kendini gösterir. Bu süreçte bireyler arası etkileşim son derece önemli bir yer tutar. Bu bağ toplumsal düzenin oluşmasına katkıda bulunur.

Tüm Avrupa'da olduğu gibi Fransa'da da geniş göç süreçleri İkinci Dünya Savaşı'nın ardından diğer ülkelerle imzalanan işgücü anlaşmalarıyla başlamaktadır. Ancak Fransa'nın 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya koyduğu göç politikaları söz konusu işgücü anlaşmalarının imzalandığı dönemin öncesinde iki tarihsel arka plana dayandırılabilir. Bunlardan birincisi 1789 İhtilali sonrasında ortaya konmuş olan "vatantaşlık" tanımı ve ikincisi ise Fransa'nın kolonyal tarihinden kalan toplumsal hafıza ve sömürge geçmişidir (Danış & İrtiş, 2008: 87).

Vatandaşlık tanımı Fransız İhtilali ve sonrasında yaşanan süreçte olgunlaşmış, bireyin devletle bağının yeniden tanımlandığı bir süreçtir. Bu süreç aydınlanma döneminin temel önermelerini de içinde barındırır. Böylelikle Fransız ihtilalinin taşıdığı milliyetçilik ile Aydınlanma döneminin ilkeleri arasında yer alan temel insan hakları ilkelerine sıkı sıkıya bağlı bir vatandaşlık kavramı ortaya çıkmış ve bu vatandaşlık anlayışı Fransa'nın ulus devlet pratiklerine de hakim olmuştur. Fransa, vatandaşlık için birinci planda 1789 ihtilalinin temel değerlerine bağlı kalmayı önemsemiştir. Böylelikle Fransa vatandaşlık tanımı kan bağına (*jus sanguis*) ek olarak Cumhuriyet'in ilkeleri ve toprağa bağlılığı (*jus soli*) da esas almıştır (*vie-publique.fr*, 2017). Fransa'nın vatandaşlık konusu hakkındaki bu yaklaşımı ulus devlet politikalarını etkilemiş ve göçmen politikalarının da bu tanımdan hareketle oluşmasını sağlamıştır. Böylelikle Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinden farklı bir yaklaşımla göçmen politikaları ortaya koymuştur.

Fransa'nın göçmen politikalarını etkilemiş diğer tarihsel arka planda ise sömürge geçmişi bulunmaktadır ve bu husus Fransa'nın diğer ülkelerin göç tarihleri ile farkını gösteren ikinci önemli mesele olarak ele alınabilir. Fransa'nın sömürge tarihi diğer kıta Avrupası ülkelerinden farklı olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan önce başlamıştır. Böylece Fransa'da sanayileşme alt yapısının ihtiyaç duyduğu insan kaynağı, sömürge yönetiminin hakim olduğu bölgelerden karşılanma yoluna gidilmiş, bu da 19. yüzyılın sonlarında çok sayıda insanın Fransa topraklarına gelmesini sağlamıştır. Bu durum sanayileşme alt yapısının yanı sıra düşük doğum oranları ve azalan nüfusla da ilgilidir. Fransa Ortaçağ döneminde Avrupa nüfusunun dörtte birini oluştururken bu oran 17. Yüzyıl itibarıyla düşmeye başlamış ve 19. yüzyılda bazı Avrupa Devletleri nüfus olarak Fransa'yı geride bırakmışlardır. Sanayileşme sürecine giren Fransa bu dönemde ve sonrasındaki savaş yıllarında iş gücü ihtiyacını sömürgelerindeki işçiler ile karşılama yoluna gitmiştir. Nitekim 1920'li yıllara gelindiğinde Fransa, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci sanayileşmiş göçmen toplumu olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Fransa savaş döneminde asker ihtiyacını

karşılama için de sömürgelerine yönelmiştir. Fransız ordusunda görev yapan sömürgelerden gelen bu askerler savaş sonrasında iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere Fransa'da kalmışlardır (Kaya, 2009: 63).

Fransız Düşüncesinde Birlikte Yaşama ve Kamusal Alan

Bir birey nasıl ortak bir geçmiş ve kültüre sahip olmadan hakim toplumla bütünleşebilir? Bu soru bütünleşme süreçlerinde hem göçü kabul eden toplum, hem de göç eden toplum nezdinde yanıtı aranan en temel sorulardan bir tanesidir (Safi, 2006: 5). Fransız sosyolog Durkheim bu soruya yanıt ararken etnik gruplar arasında etkileşimden yola çıkarak mekanik dayanışmayı, yerli geleneğin kuvveti ve kültürel aktarımı (aile, çocuk) ön plana çıkarır (Haut Conseil à l'intégration / Fransa Yüksek Göç Konseyi Raporu, 2012: 29). Modern toplumun sunduğu yaşama biçimi hayatın her alanında bir iş bölümü gerektirmektedir. İnsanlar kendilerini devlete bağlayan sosyal işbölümü içerisindeki işlevlerine göre birbirleri ile dayanışma halinde olmak durumundadırlar (sendikaların kurulması gibi). Bu durum mekanik dayanışma denilen olgu ile bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamaktadır. Kültürel mirasın aktarımı konusunda ise Durkheim'a göre ulusal gelenekler ve toplum gelenekleri eğitim sayesinde herkese aktarılabilir. Bu düşünceden hareketle okullar bir sosyal bütünleşme etmeni olarak ele alınır (İnal, 1991: 513). Göçmenlere ait çocuklar eğitim sistemine dahil olduklarında söz konusu kültürel mirası ve ulusal değerleri eğitim vasıtasıyla edinerek egemen toplumla bütünleşirler. Bu düşünceden hareketle "asimilasyon süreci ilk kuşakta tamamlanamayacak bir süreçtir" denilebilir. Yabancıların topluma katılması mümkündür ancak toplumla bütünleşmeleri bazı özel koşullara bağlı kalmaktadır. Nihayetinde toplumsal bütünleşmede kilit nokta ikinci kuşağa odaklanmaktadır (Beauchemin vd., 2015: 514). Böylece göçmen topluluklar her kuşakta kendilerini yeniden kurma süreciyle karşılaşmaktadırlar. İkinci kuşak olarak tabir edilen göçmen çocuklar ise bir taraftan kendi aileleri tarafından aktarılan öz (orijin) kültürle bir taraftan da hakim kültür tarafından aktarılan kültürle karşılaşır

(Akıncı, 2014: 37). Bu durum parçalı ve kimi zaman da çelişkili bir sosyalleşme sürecine neden olur.

Fransa'nın uygulamış olduğu bütünleşme politikaları ülkenin cumhuriyetçi reflekslerinden yola çıkarak üretilmiştir (Haut Conseil à l'intégration / Fransa Yüksek Göç Konseyi Raporu, 2012: 23). Bu itibarla Fransa'da göçmenlerin bütünleşmesinin üç temel öge üzerinden ele alınması mümkündür. Birincisi Fransa etnik köken yerine hukuki vatandaşlık temelinde bir ayırım üzerinden bütünleşme politikaları ortaya koymuştur. İkincisi Fransa doğan ikinci kuşağın kendiliğinden Fransız sayılabilmeleri, üçüncüsü ise etnisite temelinde örgütlenmiş tüm dernek ve benzeri cemaat yapılanmalarının kamusal alanın dışına itilmesidir (Beaud & Noiriel, 2003: 22). 1901 yılında Fransa'da hazırlanmış olan dernekler kanunu bu sonuncu uygulamanın somut bir örneğini teşkil etmektedir.

Günümüzde Fransa'da göçmenler konusunda karşılaşılan en büyük yeniliklerden birisi ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin toplumsal alandaki görünürlüğüdür (Beauchemin vd., 2015: 611). Bu görünürlüğe yeni kuşağın eğitim alanındaki etkin varlığı, yeni iletişim araçlarının ve ilişki modellerinin ortaya çıkması ve Fransa'da göçmenlere ilişkin kurumların sayılarının artması katkı sağlamaktadır.

Hakim kültürün egemenliği içinde yaşayan kişiler kendilerini hakim topluluğun onları tanımladığı gibi görmektedirler. Dolayısıyla sorunlu olarak görülen bir topluluğun bütünleşme niyetiyle dahi olsa sürekli ön plana çıkarılıp işaret edilmesi ayrımcılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kötü bir niyetle olmasa dahi özel bir grubun toplum içinde farklılıklarıyla ele alınarak değerlendirilmesi söz konusu grubun kendi pratiklerini ve grup kimliğini geliştirmesine yol açan süreci hazırlar. Böylece göç edilen toplumun sosyal normları üzerinden göçmenlerin sürekli eksiklikleriyle gündeme gelmesi bir ayrışma zemini yaratır (Safi, 2006: 5).

Fransa bütünleşme politikalarını oluştururken kamusal alan ve özel alan ayırımına gitmek suretiyle kültürel farklılıkların bir arada yaşatılabileceği fikri üzerine bir düzen oluşturmaya çalışmıştır (Haut

Conseil à l'intégration / Fransa Yüksek Göç Konseyi Raporu, 2012: 29). Buna göre kamusal alanda yurttaşların medeni haklarının seküler ve eşit bir düzlemde korunması öngörülürken farklı grupların kendilerine ait dilleri, dinsel bağlılıkları ve kültür pratikleri özel alanda yaşaması düşünülmekteydi. Fikri anlamda kamusal alanın kesin bir biçimde özel alandan ayrılması toplumsal düzenin temel ögesi olarak kabul edilmekteydi.

Kamusal alanda farklı grupların yer alması ve meşru görülmesi topluluk içindeki bireylerin bağlı buldukları göçmen toplulukların yanı sıra diğerleriyle de ilişkiye girmelerine olanak sağlayabileceği bir ortak zemin sağlayabilmektedir (Safi, 2006: 33). Böylelikle farklı gruplar arasında sabitlenme tehlikesi ortadan kalkmakta ve yenilenmeleri mümkün olabilmektedir. Bu düşünceden hareketle, grupların kamusal alanda yer almaları mevcudiyetlerini kaybetmeleri anlamına gelmez bilakis varlıklarını sürdürmelerini sağlar (Schnapper, 2003: 34). Farklı gruplar kamusal alan içerisinde tanınmadıkları sürece aralarında bir tabakalaşmanın oluşması ve eşitsizliklerin ön plana çıkması da engellenememiş olacaktır. Kamusal alandaki görünürlüğün artırılması göçmenlerle göç edilen toplum arasındaki ilişkilerin tek bir boyut üzerinden değil bütünleşmeyi kolaylaştıracak şekilde çoklu ilişkiler bütünü içinde yaşanmasını sağlayabilmektedir (Safi, 2006: 13).

Bireylerin kültürel hakları söz konusu olduğunda dile getirilen en temel meselelerden biri dil konusudur. Özellikle göçmenlerin göç ettikleri toplumla uyumları söz konusu olduğunda anadil ile içinde bulunulan toplumun diline hakimiyet konusunda iki yönlü olanakların sunulması bütünleşme stratejilerinde önem arz etmektedir (Akıncı, 2014: 31). Aynı konu kamusal alan tartışmalarının da temel meselelerinden bir tanesidir. Aynı dilde iletişimin sağlanmadığı bir toplumda göçmenlerin çoğunluk toplumuyla iletişimi ve kamusal alan üzerine yapılacak tartışmalar da işlevsiz kalabilecektir (Beauchemin vd., 2015: 120). Ancak hemen vurgulanması gerekir ki yargı birimlerinde, hastanelerde ya da okulda ortak bir dilin kullanılması azınlıklara ait hakların tanınmasına, azınlıklar ve göçmenlerin kamusal alana olan

katkılarına ve göçmenlerin köken dillerinin gerekli tüm imkanlar sağlanarak özgürce öğretilmesine engel olmamalıdır. Eşitlik olgusunun bu anlamıyla ele alınması farklılıkların silinmesi anlamındaki olumsuz anlamından sıyrılıp milliyetçi sınıflandırmaların ötesinde toplumsal birlikteliğe işaret edebilmektedir. Alman felsefeci Habermas'a göre 2010 yılı ve sonrasında kamusal alan vurgusunun Avrupa kamuoyunda çokça gündeme gelmesinin bir sebebi de Avrupa'da yabancı düşmanlığının endişe verici belirtiler göstermesidir (Göle, 2015: 39).

Yurttaşlık olgusu sürekli yeniden tanımlanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkeden diğerine çok farklılıklar arz eden bu kavram her ne kadar sürekli değişen ve dönüşen bir niteliğe sahip olsa da ulusların oluşması ve toplumsal geleneğin meşruluğundan bağımsız değerlendirilemez. Bununla birlikte söz konusu gelenek farklı kültürlerle açık olmadığı vakit toplumu oluşturan tüm unsurları içine alan derin tartışmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Kültürel farklılıkların politik olarak ele alınması Fransa'da göçmenlere ilişkin tutumun ele alınma biçimine bağlıdır (Wieviorika, 2003: 42). Fransa'da 70'li yıllara kadar göçmenlere ilişkin yaklaşımın dağınıklık göstermesi sonradan politikanın konuya müdahil olup kendi dünya görüşüne uygun olarak düzenleme sonucunu çıkarmış ve bir diğer taraftan 90'lı yıllarda dile getirilmeye başlanan 'Fransa İslami' tartışmaları konuya politikacıların ilgi duyacağı toplumsal bir mesele hüviyeti kazandırmıştır. Konunun bu seviyede tartışılmasında Fransız devletinin oluşumunda baskın olarak yer alan düşünce her türlü evrensel değerlerin Cumhuriyet'le özdeşleştirilmesi görüşüdür.

II. Dünya Savaşı Sonrası Göç Süreci ve Vatandaşlık Söyleminin Evrimi

Kıta Avrupa'sında bulunan Hollanda ve Almanya gibi Fransa da İkinci Dünya Savaşından sonra dışarıdan temin edilecek işgücüne ihtiyaç duymuştur. Böylelikle 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar işgücü ihtiyacının dış göçler ile karşılanması yoluna gidilmiştir. Bu dönemde-

ki göçlerin artışında dekolonizasyon süreci ve 1958 yılında imzalanan Roma Anlaşması serbest dolaşım prensibinin gelmesi de etki etmiştir.

Vatandaşlık tanımı ve kolonyal geçmişinden hareketle Fransa'nın göçmen politikalarını anlamaya çalışırken her dönemin kendine özgü koşullarını göz önünde bulundurmak gerekecektir (Akıncı, 2014: 35). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile ikisi arasındaki dönem kendi koşulları ile değerlendirilebilecek hassasiyetlere sahip olduğundan oluşmaya başlayan göçmen politikalarını söz konusu tarihsel arka planları gözeterek ikinci dünya savaşı sonrası dönemden başlayarak irdelemek yerinde olacaktır. Bununla birlikte yalnızca Fransa'nın dönemsel koşulları değil, göç eden toplumların kendi aralarında farklılık gösteren göç tecrübeleri de Fransa'da göç konusu ele alınırken göz önünde bulundurulması gerekli bir konudur (Castles, 2008: 7). Öyle ki göç eden toplulukların sosyo ekonomik durumları ve göç etme motivasyonlarının farklılık göstermesi onların topluma katılımlarının da farklı seviyelerde gerçekleşmesini sağlamaktadır (Beauchemin vd., 2015: 57).

Fransa'ya gelen göçmenlerin ilk etapta geçici kalacakları değerlendirilmiş ve gelen göçmenlerin ailelerini yanlarına almalarına müsaade eden düzenlemeler yapılmıştır. Fransa bu durumu çalışma izni ile oturma izni ayırımına giderek çözmüştür (vie-publique.fr, 2017). Fransa dışarıdan göçmen alırken etnik bir kota koymamış ancak öncelikli olarak eski sömürge ülkeleri ve Güney Avrupa ülkelerinden gelen göçmenlere öncelik vermiştir. Fransa dışarıdan gelen işçi alımı süreçlerini yönetmek üzere Ulusal Göçmen Ofisi'ni (Office Nationale d'Immigration – ONI) kurmuştur. Bu ofis Fransa dışından gelen iş gücünün yönlendirilmesi sürecini tek başına takip etmekteydi (Kaya, 2008: 151). Ancak bu ofisin işçi taleplerini yeterince hızlı karşılamaması ve işverenlerin bu ofise verdikleri işveren payları nedeniyle işverenler de iş gücü alım sürecine müdahil olmuşlar ve resmi prosedürleri göz ardı ederek işçi alımına başlamışlardır (Silverman, 1992: 39).

Fransa'da göçmen alımlarında referans sistemi kullanılmış ve bu sebeple birbiriyle organik bağları daha güçlü göçmen toplumların Fransa'da yer edinmeleri sağlanmıştır. Buna göre memnun kalınan iş-

çilerin referans oldukları işçilere başvurularda öncelik tanımaktaydı. Bu sebeple göçmenlerin hemşehri ve akrabalarını çağırma kolaylaşmıştır. Bu süreçlerde Fransız Devleti, daha çok diplomatik bir rol üstlenmiş, göç süreçleri esas olarak işverenlerin kontrolünde ilerlemiştir. Bunun dışında devlet kontrolü dışında gelişen göç süreci göçmen işçilerin çalıştıkları şehirlerin ucuz mahallelerine yerleşmelerine ve burada yoğunlaşmalarına yol açmıştır. Bu durum ilk etapta sorunları göçmenler arasında dayanışma ile çözülmesine vesile olsa da sonraları daha başka sorunların doğmasına neden olmuş, gettolaşma ve işçi kapanıklılık sorunlarını ortaya çıkarmıştır (Kaya, 2009: 66).

Devletin göçmenlerle ilgili süreçlere bu şekilde temkinli yaklaşması ve kesin bir kontrol mekanizması oluşturmamasının nedeni; geliştirilecek politikaların toplum nezdinde yabancılara yönelik bir ön yargı oluşturabileceği, yabancının yaftalanacağı düşüncesi ve Fransa'nın geçmiş tecrübelerinde bu tür politikalar üretmeden de yabancılara entegre etme konusundaki başarısına dayandırılmaktadır. Ancak 60'lı yılların ikinci yarısından itibaren yapılan ikili anlaşmalarla birlikte göçmenlerin geldikleri ülkelerin çeşitlenmesi ile bu alandaki idari boşluk resmi kurumlar bünyesinde oluşturulan departmanlarla giderilmeye başlanmıştır. Bu sürecin ilk örneklerinden biri Çalışma, Sağlık ve Toplum Bakanlığı bünyesinde 1966 yılında oluşturulan Toplum ve Göç Başkanlığıdır (DPM- Direction de la Population et des Migrations). Bu kurumsal atılımların bir ürünü olarak 1968 yılında yayınlanan bir genelge ile vasıfsız işçilere oturma izni verilmesi engellenmiştir. Bu genelgenin kapsamından aile birleşimi ile Fransa'ya gelen göçmen yakınları, Portekizli göçmenler ve bazı iş kolları hariç tutulmuştur.

1968 yılına gelindiğinde Fransa'da gündeme gelen "öğrenci olayları" ve sonrasında toplumda yaşanan hareketlilik göçmenleri de etkilemiş göçmenler de 68 olayları sürecinde sosyal sorunlarını gündeme taşımaya çalışmışlardır. 68 olaylarının başlangıcı daha farklı dinamiklerden beslense ve başta bir öğrenci hareketi olarak ortaya çıksa da daha sonra işçi kesiminin de desteğini kazanması ile bu geniş işçi grubunun içinde yer alan göçmenlerin kendi taleplerini gündeme taşımaları için

bir uygun zemin oluşturmuştur. 1974 yılı Fransa'da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından OECD ülkeleri ve Fransız ekonomisinde hızlı gelişimin yaşandığı “trente glorieuses” (wirtschaftswunder / muhteşem otuz yıl) döneminin sonu olarak kabul edilir. “Trente glorieuses” yıllarını sona erdiren olayın petrol ihraç eden OPEC ülkelerinin petrol ambargosu sonucu ortaya çıkan kriz olduğu söylenmektedir. Bu duruma ek olarak daha önce Fransızlar tarafından işletilen Cezayir petrollerinin millileştirilmesi Fransa'da ekonomik alanda bir daralmanın meydana gelmesine ve bu ekonomik krizden Arap toplumların mesul tutulmasına neden olmuştur. Bu dönem aynı zamanda aşırı sağcı parti Ulusal Cephe'nin (Front Nationale – FN) Jean Marie Le Pen tarafından kurulduğu dönem olmuştur. Aşırı sağcı partinin kurulduğu ilk dönemde büyük bir destek görmemiş olsa da (FN oy oranları- 1974: %0,74) yaşanan göçler ve krizden sonraki yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle 1980'li yıllarda daha çok destekçi bulmaya başlamıştır (Kaya, 2008: 153). Fransa'da göçmenlere ilişkin sosyal sorunların çeşitli vasıtalarla gündeme taşınması ve petrol krizi sonrası ekonomik daralma, göç politikalarının en üst düzeyde cumhurbaşkanları tarafından ele alınması neticesini doğurmuştur.

Mayıs 1981 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sol - sosyalist parti adayı François Mitterand'ın seçilmesi ile göçmen politikalarında daha “özgürlükçü” politikaların yaşandığı bir döneme girilmiştir. Bu dönemde göçmenlere uygulanan ülkelere “geri dönüş yardımı” uygulaması kaldırılmıştır. Uygulamanın kaldırılmasında talebin az olmasının ve Fransa için mali külfetinin çok olmasının etkisi bulunmakla beraber, göçmenlerin artık Fransa'da kalıcı olduklarının kabullenilmesinin ilk işaretlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yine bu dönemde eğitim ve aile konularındaki sıkıntılar ile banliyölerde yaşanan olaylar nedeniyle yerel yönetimlerin önleyici tedbirler almak konusunda yetersiz kaldığı düşünülerek merkezi politikalarla yönlendirilme yapılması yoluna gidilmiştir.

1980'li yıllar Fransa'nın göçmen politikalarında sosyal ve ekonomik alanda yoğun şekilde bütünleşme politikalarını uyguladığı ancak

yeni gelen göç akımına karşı da sıkı bir kontrol mekanizması ortaya koyduğu bir süreç olmuştur. Siyasal alanda ise Fransa'da göçmenlerin hakları konusunun diğer Avrupa ülkelerindeki göçmenlere sağlanan imkanlardan daha geride olduğunu söylemek gerekir (Göle, 2015: 62). Fransa'da göçmenler Fransız vatandaşı olmadıkça yerel seçimlerde dahi seçme ve seçilme hakkına sahip olamamaktadırlar (Danış & İrtiş, 2008: 77). Göçmenler için siyasal hayata katılım danışma konseyleriyle sağlanmış, uygulama anlamında pratik bir gücü bulunmayan bu konseylerdeki faaliyetlerin de göçmenlerin sorunlarının gündeme taşınması ve çözümü konusunda pratik bir katkısı olmamıştır.

Göç ve göçmen süreçlerine ilişkin konular bu dönemde üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. İlk konu yasadışı göçmen akınlarını kontrol altında tutmak ve ülkeye yasa dışı göçmenlerin girişini önlemektir. İkinci üzerinde durulan konu göçmenlerin Fransız toplumu ile entegrasyonunu sağlamak ve üçüncü konu ise Fransa'da bulunan ve yasal statüsü olan göçmenlere vatandaşlık vererek söz konusu göçmenlerin Fransa'ya aidiyetlerini sağlamak ve entegre etmektir (Danış & İrtiş, 2008: 73). İslam ile ilgili meseleler söz konusu olduğunda ise Fransız devleti laiklik ilkesini öne çıkararak tartışmaların dışında kalmayı tercih etmiştir. Esasında laiklik, birlikte yaşama düzenini sağlama kapasitesi öne çıkarılarak ele alınmış ve kamusal alanın tarafsızlığı olarak işlenmiştir (Göle, 2015: 39). Fransız kamuoyunda ise İslam çokça işlenmeye ve ele alınmaya başlanmış ve dışarıdan gelen bu İslam anlayışının Fransız değerleri ile ilişkisi tartışılmıştır. Fransa'da islam konusunun müstakil bir başlık olarak gündeme gelmesi laiklik konusunun yeniden güçlü bir vurguyla ele alınmasına neden olmuştur (Göle, 2015: 44). Nitekim 1994 yılında Fransız İçişleri Bakanı Pasqua Lyon'da bir cami açılışında yaptığı konuşmada 'İslam tartışmalarının Fransa'nın bir kendine ait bir konu olmadığını' dile getirmiş ve Fransa'da İslam yerine 'Fransa İslamı'ndan söz etmek gerektiğini belirtmiştir. 1990'lı yıllarda dile getirilmeye başlanan Fransa İslamı konusu ancak 2000'li yıllarda somut bir karşılık bulmaya başlamıştır. Bu tartışmalardan hareketle, göçmenlere ilişkin konuların ülke siyaset gün-

demine taşınması ve kamuoyu önünde ele alınmasının farklı grupların siyasi yönelimlerinin bir parçası olduğunu göz önünde bulundurmak, göçmenlerin sorun ve taleplerine yönelik sonuç odaklı bir yaklaşım geliştirilmesi önündeki zorlukların anlaşılmasına katkı sağlayacaktır (Castles, 2008: 4).

Günümüzde Fransa'da vatandaşlığa geçme prosedürü kan bağı dışında iki farklı prosedüre dayanmaktadır. Bunlardan ilki evlilik yoluyla ikincisi ise uyum yoluyla vatandaşlığın elde edilmesi sürecidir ve her iki süreç üzerinden vatandaşlık hakkının edinimi bir takım şartlar içermektedir (service-public.fr, 2017). Eşin Fransız olması durumunda en az 4 yıl evli kalınması ve Fransa'da yasal olarak ikamet ediliyor olması halinde Fransız vatandaşlığına başvurulabilir. Ancak bu şartlara ek olarak Fransızca bilgisine B1 seviyesinde hakim olmak ve belgelemek şartı aranmaktadır. Uyum süreci yoluyla vatandaş olma prosedürü için Fransa'da yasal olarak 5 yıl ikamet etmek, Fransız toplumuna asimile olmak ve adli sicilini temiz olması şartları aranmaktadır. Fransız vatandaşlığına geçişte kişilerin eğitim düzeyi ve gelirlerine göre yeterli derece Fransızca bilgileri ölçülmekte ve kişilerin dil bilgisi seviyeleri mülakatlarda değerlendirilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus vatandaşlık için başvuru yapanların 'asimile' olduklarını kanıtlamakla yükümlü olmaları durumudur. Asimile olma durumu için vatandaş adaylarının Cumhuriyetçi değerlere uyumu, Fransız tarihi, kültürü ve toplumu hakkındaki bilgisi bir mülakat ile ölçülmektedir. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli husus da yabancıların Fransız vatandaşlığına geçmesi durumunun Fransız idare hukuku tarafından bir hak olarak değerlendirilmiyor oluşudur. Dolayısıyla tüm şartlar sağlanmış olsa dahi vatandaşlık başvurusu olumlu neticelenmeyebilmektedir. Fransa'da 2013 yılında oturum izni bulunan 100 kişiden Fransız vatandaşlığını Uyum yoluyla edinmiş olanların oranı %2,4'tür (Avrupa Birliği ortalaması 2,9). Ayrıca Fransa'da etnik ve dini kökene dayalı istatistik tutmak yasak olduğundan uzun yıllardır göç alan bir ülke olan Fransa'da etnik kökene veya dini gruplara ilişkin değerlendirmelerin yapılması da zorlaşmaktadır (service-public.fr, 2017).

Sonuç

Göç süreci tek başına bir grubun üzerine bırakılamayacak kadar çok yönlü ve karışık ilişkiler barındıran bir süreçtir. Dolayısıyla uyumun yakalanması için göç alan toplum, göç edenler ve göç edilen ülkenin kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirerek özgün kültürün muhafaza edilmesi ve içinde yaşanılan toplumun sosyal yaşamına (kamusal alana) aktif bir şekilde katılmaları elzemdir. Fransa'nın, Anglo-sakson dünyasının çok kültürlü modelin zıddı olan bütünleşme modelinin Fransız tarihinin ve ulusal örgütlenme modelinin bir sonucu olduğunu göz önünde bulundurmamak ve bu gerçeklerden hareketle kamusal alana Fransız sosyolojisinin verdiği ehemmiyeti dikkate almak uyum konusunun anlaşılmasında önemli ipuçları verecektir.

Bütünleşme süreçlerinde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer unsur göç edilen ülkenin diline hâkim, güçlü iletişim becerileri olan, toplumsal kalıplara uymaya daha eğilimli yeni kuşakların temsilcileridir. Göç sonrası döneme çok daha uyumlu olan bu yeni kuşağın Fransa kamusal alanı içerisindeki görünürlüğü ve çeşitli sosyal katmanlarda elde ettikleri başarılar bütünleşme süreçlerini yeni bir boyuta taşımaktadır. Böylece ev sahibi toplum ile çatışmak yerine yeni ilişki biçimlerinin ortaya çıktığı melez bir kültürü doğuran bir Fransız bütünleşme süreci ortaya çıkmaktadır. (Beauchemin vd., 2015: 612).

Bütünleşme konusunda yaşanan tüm tecrübe ve gelişmelere rağmen güvenlik konusu tüm kazanımları tekrar sorgulamaya neden olabilmektedir. Nitekim güvenlik söz konusu olduğunda öteki ve yabancı kavramları ilk evirilen değerler olmaktadır. Böylece göç süreçleri ve uluslararası hareketlilikler güvenlik politikalarının odağına yerleşmektedir. Bu nedenle sınırlar ve sınır güvenliği yeniden ülke politikalarında tartışma konusu haline gelmekte suç kaynaklık ettiği düşünülen tüm değerler hedef alınmaya başlanmaktadır. Böylelikle göç ve suç ilişkisi aşırı sağcı politikacıların "göçmen karşıtı" söylemlerini güçlendirmek üzere kullandıkları bir argümana dönüşebilmektedir. Sonuç olarak güvenlikle ilgili bu gelişmeler, çok kültürlülük veya entegras-

yon yerine asimilasyonist politikaların benimsenmesine evrilen süreci tetiklemektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel Y. (2016), *Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu, Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler*, WALD, İstanbul
- Akıncı M. A. (2014), *Fransa’daki Türk Göçmenlerin Etnik ve Dini Kimlik Algıları*, Bilig, sayı 70
- Beaud S. & Noiriel G.(2003), *Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek*, Toplum Bilim dergisi, sayı 17
- Beauchemin C. & Hamel C. & Simon P. (2015), *Trajectoires et Origines*, Ined Editions, Paris
- Berry, J.W. (2013) Kültürel Açından Çoğulcu Toplumlarda Bir Arada Yaşamak- Kültürlenme ve Çok Kültürlülüğü Anlamak ve Yönetmek, İçinde, İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür, Der- Berkman Aksu-Koç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, S.275-286
- Çağlayan S. (2006), Göç Kuramları, *Göç ve Göçmen İlişkisi*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17
- Fransa Yüksek Göç Konseyi (Castles S. (2008), *Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective*, Conference on Theories of Migration and Social Change St Anne’s College, Oxford
- Danış D. & İrtiş V. (2008), *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yayınları, İstanbul
- Göle, N. (2015), *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*, Metis Yayınları, İstanbul
- Haut Conseil à l’intégration (2012), *Une culture ouverte dans une République indivisible*, Version 10
- İnal K. (1991), *Durkheim’in Eğitim Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 24, sayı 2
- Kaya A. (2009), *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization*, Palgrave Macmillan, 2009

- Kaya İ. (2008), *Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına*, Doğu Coğrafya Dergisi, 19. Sayı
- Safi, M. (2006), *Le processus d'integration des immigrants en France: inégalité et segmentation*, Revue Française de Sociologie, Vol 47, Paris
- Schnapper D. (2003), *Kültürel Hakları Nasıl Tanırız*, Toplumbilim dergisi, sayı 17
- Silverman M. (1992), *Deconstructing the Nation: Immigration, Racism and Citizenship in Modern France*, Routledge
- Wieviorika M. (2003), *Çok Kültürlülük: Bir Sorunun Çözümü mü Yoksa Dile Getirilmesi mi*, Toplumbilim dergisi, sayı 17
- <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologie-immigration/>, 02.05.2017
- <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/N111>, 18.05.2017
- <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F2213>, 18.05.2017